

Újratervezés a kultúrában – 2014

2013. május 8-9.

Összefoglaló (Takács Róbert, Politikatörténeti Intézet)

Újratervezés a kultúrában – 2014 címmel rendezett konferenciát a Mínerva Egyesület és a Politikatörténeti Alapítvány. A konferencia alaphangját György Péter előadása adta meg, amelyben kultúrpolitikai gondolkodók figyelmét a kulturális számkivetettek tömegeire irányította.

György Péter esztéta, az ELTE Művészetelméleti- és Médiakutatási Intézetének igazgatója a kormány kultúrpolitikájának elemzéséből indult ki: aláhúzta, hogy annak legitimációs ideológiája a liberalizmus kritikájára épül, amellyel a nemzetállami hagyományokat szegezi szembe, a magyar népre pedig történelmi sorsközösségként tekint. A kortárs kultúra ebbe a koncepcióba nem fér el, hiszen az globális, mozgékony, elveti a tekintélyt és a magától értetődő igazságokat.

Ma a művészetben az alkotás és a befogadás elkülönülése már avítottan hat – a művészeti cselekvéshez a professzionalizáción kívül számos út vezet. Alapvető kérdés, hogy a művészet képes lesz-e a szegényeket, a társadalom peremére szorultakat nemcsak közönségként megszólítani, hanem társalkotóvá tenni, a kulturális normák kialakításába bevonni. Nem arról van szó tehát, hogy az elitista művész a szegényekről szóló alkotással újabb díjakat nyerjen, hanem olyasféle áttörést érjünk el, mint anno a munkáskultúra vagy a népi mozgalom. A tartalmat tekintve pedig a közösséget a magunkkal való szembenézés, a közössé tett igazság révén kell újraalkotni, nem a lényegét elkendőző, üres vagy hazug nemzeti giccsel. Vagyis olyan művészetre van szükség, ahol az elnyomottak a maguk hangján szólalhatnak meg, és mindenki felkerülhet a csoportképre, aki itt él: nem tagadva el, hogy mi vagyunk saját magunk büszkesége és szégyene egyaránt.

Szilágyi Ákos költő, esztéta, a 2000 folyóirat szerkesztője úgy summázta György Péter előadását mint a „MI” fogalma visszavételének, hitelessége visszaadásának programját; egy olyan kultúra- és önértelmezését, amelyben a MI összes árnyalata helyet kap, de amely nem oldja fel úgy az ellentéteket, hogy azzal nemzeti giccsbe csúszson át. Sőt – bár nem tette teljesen világossá, hogy kiknek szól (sokkal inkább a „szabadság gettójában” helyt foglaló kortárs művészekhez, értelmiséghez, semmint az efféle szövegeket nem értő és nem fogyasztó, de bevonni kívánt „szegénységhez”), miről szól (valami olyanféle művészetéről, amely ledönti a VIII., V. és I. kerületek közti határokat) és milyen pozícióból szól (a programot adó esztéta a hatalom nélkül követelt kultúrpolitikai vízió nevében) – a felvázolt program éppen az önámító nemzeti giccsel szemben fogalmazódik meg. Márpedig ez a felülről bevezetett, kanonizált nemzeti giccs nem elsősorban a politikai nyomás miatt olyan sikeres, hanem mert 20 éve nem alakult ki semmilyen alternatív tartalom, amelyet ki kellett volna szorítania.

Schilling Árpád rendező, a Krétakör művészeti vezetője szintén a MI problematikájára reflektált. Kiemelte: a problémát felesleges a politika világában keresni, a „bűnösöket” megtalálhatjuk a kultúra saját világán belül. A magyar „művészek megbolondultak”, méghozzá politikai szimpátiáktól és hátszélről függetlenül, csak éppen a jelenlegi politikai klíma kiváló helyzetet teremt ez elszállt egók kiéléséhez, a MI nevében önmegvalósító messianisztikus önhit tobzódásához. Így a közintézmények valójában a köz helyett egyéni víziókat szolgálnak. A színházi szakma immunrendszere e folyamatnak egyáltalán nem tudott ellenállni, más területeken ennél valamivel jobb a helyzet.

Schilling szerint Magyarországon is számos példáját lehet találni olyan törekvésekre, amelyek az ÉN alapú színház helyett MI-központú színházat szeretne létrehozni: például a középiskolásoknak szóló A hiányzó padtárs program, amely roma színjátszók szereplésével

különböző társadalmi összetételű iskolákban veti fel az oktatási rendszerben működő szelekciós automatizmusok problémáját. A kérdés inkább az: miért nem veszi ezt észre a szakma, az értelmiségi közvélemény, miért nem reflektál ezekre.

Vida Gábor író, a marosvásárhelyi Látó szépirodalmi folyóirat szerkesztője a határon túli magyarok perspektívájából szól hozzá a vitához. Hangsúlyozta: Erdély nem az impériumváltással lett perifériává: már 1914 előtt annak számított, és akként kezelték. Abban a magyarországi politikai szereplők között egyetértés mutatkozik, hogy az ott élő magyarokat is a nemzet részének tekintik, és fontosnak tartják a kultúra terén az anyagi szerepvállalást. Ugyanakkor a magyar állam a megmaradást, a szülőföld és a hagyományok őrzését tartja támogatandónak – miközben a határon túli magyar közösség fragmentált, sokszínű, így a fenti szerepértelmezés semmiképp sem fedti le kulturális igényeit. Miközben a román nacionalizmus leginkább egy kompetens magyar értelmiség kialakulásától tart, a fenti kultúrátámogatás ezt segíti elő a legkevésbé. Sőt: az erdélyi magyarság kettős marginalizációját termeli újjá azáltal, hogy ráerősít a székelyföldi magyar értelmiség román nyelvtől és kultúrától való elzárkózási hajlamára. Így az erdélyi magyarok mind a romániai, mind a magyarországi közéletnek és kultúrának is a peremére szorulnak. Márpedig csak az a kultúrpolitika képes a közösség megmaradását valóban támogatni, amely modernizálódni és integrálódni képes erdélyi magyarságot céloz meg. A technikai modernizáció egyben a kulturális megmaradás új esélyeit is kínálja: hallatlan jelentőségű e szempontból a digitális könyvkiadás és digitális könyvtárak megjelenése ott, ahol a hagyományos kulturális infrastruktúra gyenge, hiányos.

Bagi Zsolt filozófiatörténész, a Pécsi Tudományegyetem Filozófia Tanszékének adjunktusa kitért arra, hogy a „demokratikus művészet” fogalma megszünteti a hierarchikus különbséget alkotó és befogadó között, de nem jelenti azt, hogy semmiféle különbség nem létezik. A György Péter által vázolt művészetkonceptió részvételi és nem reprezentációs. Hozzátette: úgy tudná elképzelni, ha a művészet a nevelésre irányul, ám nem a műveltségközpontú Bildung mintájára, hanem a ranciè-re-i „tudatlan tanár” értelemben. Vagyis a jó tanár, a jó művész nem minőségileg tud többet, hanem mennyiségileg, nem kinyilatkoztat, hanem elvezet a tudáshoz. Az inkluzív művészetre a pécsi Európa Kulturális Fővárosa projekt egyik elemét hozta fel példának: az ideiglenes városok projekt részeként vasúti raklapokból hatalmas lépcsőt építettek a város közepén, amelyen a polgárok szinte óvatlanul sétáltak fel, hogy egy ablakon át betekintve-bemászva kortárs képzőművészeti alkotásokkal találkozzanak.

A vitában György Péter és Bagi Zsolt tisztázták, hogy a „kultúra vége” olyan értelemben használható, hogy az 1960-as évekre világossá vált, hogy a magas kultúra nem lesz képes megteremteni a társadalom integrációját. Ez pedig nem jelenti azt, hogy ne képviselne ápolandó, támogatandó értéket. Válaszában György Péter hangsúlyozta, a mai magyar társadalom integritása hiányzik, olyan hatalmas, a földrajzit sokszorosan felülmúló kulturális távolságok léteznek az országon belül, amit sürgősen kezelni kell. Ennek egyik eszköze lehet a kultúrpolitika, a konszenzuális művészet, amely nem kerüli meg, nem felejt el azt, hogy felelősségének része szembesíteni magunkat saját múltunkkal. Zárszában **Földes György**, a PTI főigazgatója azt emelte ki, hogy nem pusztán 4 milliónyi szegénységben élő ember él Magyarországon, hanem ennél is többen vannak olyanok, akiket kulturálisan elnyomottaknak nevezhetünk, akik nemhogy nem kultúrafogyasztók, de – és ebben az értelmiség felelőssége is óriási – a kultúra „előállítói” meg sem szólítják őket, meg sem erősítik bennük a sorsközösség gondolatát. A baloldali értelmiség éppen ezért nem kerülheti meg a nemzet kérdését: nemzetkonceptióra alternatív nemzet- és kultúrakonceptióval kellene válaszolnia.

Délután **Inkei Péter**, a Budapesti Kulturális Obszervatórium igazgatója vitaindító előadásában sorra vette a nemzetközi kulturális környezet azon folyamatait, amelyekkel a kultúrpolitikának is számot kell vetnie. A nemzeti kánonok helyett/mellett ma már globális

kulturális kánonok vannak, a nemzeti kultúrpolitikai modellek helyett inkább csak tendenciaszerű eltérések tapasztalhatók. A viszonyítási csatornák száma megsokszorozódott – ma a facebook lájkoló hatása nagyobb, mint a műkritikusé. A szereplők száma is nőtt: a kormányok már nincsenek annyira kitüntetett helyzetben: a kultúrára fordított összegeknek már csak 20-40 százalékát állja a központi költségvetés, egyre nagyobb a különböző szintű önkormányzatok szerepe. A kormányzattal szemben megerősödött a gyártók jelentősége is: a kulturális minisztériumoknak vajmi kevés befolyása van arra, mit állít elő a tartalomipar. Mindezzel párhuzamosan a kultúrának a politikán belüli súlya is csökkent: a kultúrának az utóbbi évtizedben nem jutott markáns szerep a kormányzati politikákban – illetve ahol megjelent, ott a nemzeti kánon megóvásáról, visszaállításáról volt szó.

A kultúra demokratizálása szintén gyakori vitatéma – amely vita olyan angolszász fogalmak mentén zajlik, mint empowerment (helyzetbe hozás), outreach (kultúra sáncian kívüliek elérése), inclusion (befogadás). Mindezt az a felismerés is indokolja, hogy hiába növekednek a kultúrafogyasztás adatai, a tényleges közönség nem bővült újabb társadalmi csoportokkal, legfeljebb azokkal, akik beléptek a középosztályba. A kulturális demokrácia felfogása viszont új kulturális regiszterek elismerését, beemelését vallja.

Ha azt nézzük, hogy a nyugati fősodortól hol marad el leginkább a magyar kultúra, akkor a következőket állapíthatjuk meg: nálunk kevés a tételesen kidolgozott program, koncepció, a kultúrpolitika legtöbbször csak reagál. Teljesen hiányzik a régiók szintje a kultúrpolitikai elképzelésekből. A kultúra pénzügyei átláthatatlanok, az elszámoltathatóság iránti elkötelezettség alacsony szintű, és hatalmas tételek felett rendelkezik önállóan a miniszter. Az pedig végképp elképzelhetetlennek tűnik, hogy egy művészeti társaság alkotmányos státuszt kapjon.

Tamás Pál szociológus, az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tudományos főmunkatársa statisztikai adatokkal mutatta be, hogy Magyarország az unión belül a kultúrára fajlagosan sokat költő országok közé tartozik. Igaz, az össze nagy része intézményfenntartásra és bérekre megy el, így programokra, projektekre ennek csak kisebb hányada jut. Az európai kultúrpolitikák közül a magyarnak három karakterjegyet emelte ki. Egyrészt a 19. századból itt ragadt „virtuális abszolutizmus”, másrészt a középosztálycentrikusság, harmadrészt az örökségipari aktivizmus, amely egy konstruált örökséget gyárt le és terjeszt. Ezzel egyben a délelőtt elhangzottakra is reagált: a nép, a marginális helyzetben lévők bevonását célzó kultúrpolitika esélye kicsi egy olyan országban, ahol a kultúrpolitika mindig is a középosztályt tekintette célközönségének. A kisközösségek megcélzásánál pedig arra figyelmeztetett, hogy míg Párizs és Lyon között nincs szakadék, Budapestről kilépve más modernizációs szintre lépünk. Hiába vitte le Aczél György Kaposvárra vagy Egerbe a kísérletező színházat, ha az ottani közönség igénye nem ez. Budapest értelmezhető olyan központként, ahol korszerű és színvonala európai kultúrpolitikát lehet és kell megvalósítani. A kortárs kultúrát a magyar állam egyébként sem fogja tudni eltartani, hiszen forrásai a nemzeti örökségként elkönyvelt tételekre és a reprezentatív intézmények fenntartására elegendők csak. Így ebben volna az európai politikáknak kulcsszerepe.

Kovács Géza, a Nemzeti Filharmonikusok főigazgatója aláhúzta, hogy komolyzenében az elmúlt évtizedekben világszerte nagy hangsúlyt kapott a társadalmi felelősség gondolata. Egyrészt világossá vált, hogy a szimfonikus zene esetében is oldani kell a merev külsőségeket: ma már számtalan helyen farmernadrágos zenészek játszanak edzőcipős közönségnek. Másrészt számtalan projekt igazolja, hogy a zene megoldást kínál társadalmi problémákra – így a Venezuelából induló zenei nevelési program, az El Sistema mintájára terjedő törekvések a komolyzene segítségével adnak célokat, távlatokat a nehéz helyzetben lévő gyermekeknek.

Szigeti László író, a pozsonyi Kalligram Kiadó igazgatója azt hangsúlyozta, hogy a közép-kelet-európai nemzetek számára a műveltség jelentette és jelenti a felemelkedés esélyét. Ezen országok mindenkor a kultúrán keresztül építették a maguk nemzeti identitását. Az azonban

világos, hogy a magas kultúra – olyan körülmények között, amikor ezen országoknak nincs olyan gazdasági ereje, hogy legtehetségesebb művészeit otthon tartsa, nincs akkora tehetős, kultúrafogyasztó közönsége – nem fogja elérni a nyugat-európai szintet. Maga az állam is úgy értékeli, hogy a magas kultúra luxusköltekezés volna a számára, és helyette a szórakoztatóipart és az emlékezetkultúrát támogatja. Ebben az Orbán-kormány nem tér el lényegesen a Kaczyński, Mečiar vagy Fico által képviselt vonaltól. A másik kelet-közép-európai sajátosság a „leszólás kultúrája”, amely zsigerileg idegenkedik a kisközösségek, szakmák autonómiájától.

Feitl István történész, a PTI főigazgató-helyettese rámutatott, hogy az Európai Uniót ma másképp látjuk, mint 10 éve: a hangzatos lisszaboni célkitűzések nem teljesültek, és felerősödőben vannak az unión belüli egyenlőtlenségek a déli és keleti tagországok kárára. E különbségek nem az USA-n belüli egyenlőtlenségek mintáját követik, hanem sokkal inkább emlékeztetnek az Észak- és Dél-Amerika közti viszonyra. E jelenség a kultúra területén is megmutatkozik: a szellemi tőke elszívargása megállíthatatlannak tűnik. Ez a felismerés a baloldalt is arra kell ösztönöznie, hogy kritikus viszonyt alakítson ki az Unióval szemben, és az Unió keretein belül aktívan, javaslatok megfogalmazásával próbáljon meg eredményeket elérni. Ilyenre kínál esélyt például a megarégiók koncepciója – erre emlékeztet a mostani Duna Régió, amely viszont jelenlegi formájában nem életképes. Hasonló lehetne a regionális kulturális fővárosok projektje Kelet-Közép-Európában, ami a víziók, kulturális koncepciók kialakításában is nagy lökést ad. Egyben segítene oldani azt a Budapest-centrikusságot, amely a reprezentáció jegyében minden kulturális intézményt Budapesten halmoz fel. A nemzeti modernizáció jegyében olyan az egész Kárpát-medencére kiterjedő tudásközpont hálózati tervet kellene megalkotni, amely egyben látja a gazdaságot, a környezetet, az oktatást és a kultúrát.

A kultúra finanszírozásáról és szponzorációjáról rendezett csütörtöki blokkban **Török András** művelődéstörténész, Summa Artium ügyvezető igazgatója óva intett attól, hogy vérmes reményeink legyenek a szponzorációval kapcsolatban: még az e téren nagy hagyományokkal rendelkező Angliában is csak a kultúra forrásainak 6-7%-át teremtik elő ily módon. A szponzoráció éppen ezért akkor lehet igazán sikeres, ha az autonómiák láncolatára épít: a gépezetet nem felépíteni, hanem megolajozni igyekszik. Rendkívül fontos, hogy az „ajánlattevő” megtalálja azt a pontot, ami a szponzor számára nem csak PR-értékű megjelenést, hanem megfelelő üzenetet is hordoz, legyen szó díjalapításról vagy a színházi innováció támogatásáról. A politika pedig elsősorban a kiszámítható üzleti környezet kialakításával segítheti elő a szponzorok adakozó kedvét. A web2 ugyanakkor a szponzoráció világát is átalakítja. A kickstarter.com-on bárki bejelentkezhet saját üzleti, tudományos vagy kulturális projektjével, hogy annak megvalósítására felajánlásokat gyűjtsön.

A magyar kultúra finanszírozásáról szólva az előadó két sajátos folyamatot emelt ki a rendszerváltás után. Egyrészt gomba módra megszorodtak - a tényleges alaptőke nélküli – alapítványok, másrészt lezajlott egy privatizációs hullám is. Utóbbi elsősorban a könyvkiadásban és a mozi iparban volt gyors, míg a színházak vagy a múzeumok világában nem vált átütővé. Török András szerint – bár e követelményt többen vitatták – elmaradt az intézményrendszer lehetőségekhez igazodó összehúzóódása is. A magánosítás egy másik vonulata a teljes privatizáció helyett a finanszírozási döntések államtól való eltávolítását célozták: ilyen intézményként jöttek létre a közalapítványok, a Nemzeti Kulturális Alap vagy a Digitális Irodalmi Akadémia.

Mélyi József művészettörténész, a Magyar Képzőművészeti Egyetem tanársegédje úgy ítélte meg, hogy ma Magyarországon a kultúra működtetésének két kulcskérdése van, egyrészt a 2 és fél milliárd forintból gazdálkodó Magyar Művészeti Akadémia helye, szerepe a kultúrpolitika alakításában, másrészt az ennél nagyságrendekkel nagyobb összegeket igénylő múzeumi negyed projekt sorsa. Mélyi szerint két forgatókönyv tűnik reálisnak. Az egyik szerint e változások visszafordíthatatlanul megvalósulnak, az MMA kivívja a magának igényelt irányítási-beleszólási

jogokat, míg az EU-s pénzekből megvalósul a Liget projekt. Ez esetben a hivatalos magyar kulturális intézményrendszer nemzetközi értelemben teljesen kiüresedik, nem lesznek európai kitekintésű intézményvezetők. Ez esetben a külvilággal élő kapcsolatban álló kortárs művészetek egy alternatív intézményrendszert lesznek kénytelenek kiépíteni. Ha az átalakulás elakad, langyos ütemben megy előre, a magántőke és az állam kapcsolódási lehetőségeit akkor is újra kell gondolni (például levonni a korábbi ppp-konstrukciók tanulságait), szétválasztani a tömegszervezeteket és a kultúrpolitikát, valamint a múzeumi rendszer kialakításában érvényesíteni a fenntarthatóság követelményét. A jobboldal szimbolikus térfoglalása ugyanakkor mindkét esetben visszafordíthatatlannak látszik.

Szűcs Katalin Ágnes színikritikus, a Criticai Lapok főszerkesztője a mindenkori kultúrpolitika feladatául a szakszerű működés feltételeinek megteremtésében látja: tévedés tehát, ha a politikus úgy ítéli, a felelőssége kiterjed a felügyelete alá tartozó intézmények szakmai munkájára. A szakma felelősségéről szólva felvetette: a ma tapasztalható végzetes megosztottság nagyrészt személyes és politikai ambíciók következménye, noha a konszenzusképtelenség, a szakmai alapú párbeszéd sokáig lehetséges volt a rendszerváltás után.

Hegedűs D. Géza színész, a Színház- és Filmművészeti Egyetem megbízott rektorhelyettese Kosáry Domokost idézve a társadalom történelmi időtérképéről beszélt: a rossz történelmi irány megválasztása zsákutcába visz, aminek igazolásához a politika gyakran az értelmiséget használja fel. A kultúra támogatásához nélkülözhetetlen a „haszontalanságra való hajlandóság” ethosza: a kultúra ugyanis olyan terület, ahol a befektetések megtérülése gyakran évtizedek múltán, nem az eltervezett módon jelentkezik.

Báron György filmesztéta és Enyedi Ildikó filmrendező a filmszakma képviselőjében szólaltak meg. Abban egyetértettek, hogy a kis nemzetek filmgyártás csak az állam szerepvállalásával maradhat életben. A filmes pénzeket kezelő Magyar Mozgóképek Közalapítvány, illetve a 2010 után a helyébe lépő Magyar Nemzeti Filmalap megítélésében ugyanakkor ellentmondó következtetésre jutottak. Báron György szerint 1945 után a magyar filmszakma négy finanszírozási modellt élt át. A klasszikus rákosista modellben a totális támogatás totális ellenőrzéssel járt együtt, az 1960-as évektől a totális támogatás fejében a kultúrpolitika már csak korlátozott beleszólást követelt magának, míg a rendszerváltás utáni két évtizedben a politika semmi beleszólást nem kért az odaítélt források fejében. 2010-től ez az ideálisnak nevezhető állapot pont az ellentétére fordult: nulla támogatás párosul maximális beleszólással. A miniszterelnök által kinevezett kormánybiztos által kinevezett döntéshozók évi 5-6 milliárd forintot oszthatnak szét – botrányos, hogy ennek ellenére 2010-ig évente 20-25 magyar játékfilm készült, miközben az elmúlt három évben az MNF támogatásával egyetlen játékfilm sem készült el. Enyedi Ildikó azt húzta alá, hogy anno a filmtörvény és az abban előírt Magyar Mozgóképek Közalapítvány egy jó felépítményt alkotott meg, a szakma mégis kudarcot vallott annak jó és jogszabályokat betartó működtetésében. Egyetértett azzal, hogy a Magyar Nemzeti Filmalap antidemokratikus módon szerveződött meg, ugyanakkor javára írta, hogy képesnek mutatkozott bizonyos korrekciókra. Így immár nem csak játékfilmeket, de vizsgafilmeket, kisfilmeket is támogat, illetve eddig odaítélt támogatásai valóban értékesnek ígérkező művekhez kerültek. Enyedi Ildikó hangsúlyozta, hogy filmeseknek érdemes odafigyelni a rokon területeken lejátszódó folyamatokra: e szempontból legtanulságosabb a videojátékok piaca, ahol az utóbbi évtizedben a multik mellett számtalan apró, de nagy innovációs képességgel rendelkező kicsi cég kapaszkodott meg. A világháló nyújtotta technológiai lehetőségek a filmpiacot is átrendezik, ami felértékeli a rövid- és kisfilmek műfaját, ami az Európa-szerte beszűkült hagyományos terjesztési lehetőségek szorítójából kitorési lehetőséget kínál.

Politikusi vita

A kultúrpolitikai vitában Hiller István, L. Simon László és Karácsony Gergely „csapott össze”. A résztvevők egymásnak feszültek a kultúrpolitikai döntésekben érvényesülő politikusi felelősség (pályázat és/vagy kinevezés) és finanszírozások átláthatóságának kérdéseiben, és a kormányoldalt képviselő politikus rendre megkapta a kritikát a kormány hatalomfelfogásának kultúrában való érvényesítési törekvéseiért, a kultúrpolitika és kulturális intézmények „kiszervezéséért”.

Abban mindhárom vitapartner egyetértett, hogy az inga túlságosan kileng. Karácsony Gergely emlékeztetett arra, hogy az inga nehezen állítható meg, ha mindkét tábor az a mentalitás vezérli, hogy a szimbolikus harcait a kulturális mezőben vívja meg, ráadásul ebben a művészek is partnerré váltak. Legtömörebben ezt Kerényi Imre foglalta össze abban a nevezetes kijelentésében, miszerint a balliberális oldalon meg kell barátkoznia azzal, hogy hét szűk esztendő következik számára. Hiller István úgy vélte, az inga megállását várni életszerűtlen, viszont az inga visszalengése nem a politikai színezet változását kell jelentse, hanem a szakmákkal való együttműködés visszatérést. L. Simon László szerint sem azzal van a baj, hogy a politikai inga mozgásban van, hanem azzal, hogy az inga amplitúdóját a szellemi élet szereplőinek sértettsége, egészségtelen kompenzációs törekvései felerősítik. Így a kilengések tompításának szándékával fellépő politikus könnyen kerülhet abba a helyzetbe, hogy saját politikai tábora fogadja értetlenül, ellenszenvvel törekvéseit.

Karácsony Gergely arra emlékeztetett, hogy egy Szabolcs-Szatmár megyei faluban nőtt fel, ahonnan ha bement Kisvárdára egy hangversenyre, másnap osztálytársai megkérdezték tőle, ki nyert. Ma az a különbség, hogy el se megy senki Kisvárdára. Vitapartneri egyetértettek abban, hogy a kulturális politika legégetőbb feladatai közé kell sorolni annak kezelését, hogy a társadalom rendkívül nagy hányada egyáltalán be sem kerül a kulturális intézményeink látóterébe, valamint a kulturális intézményekre fordított kiadások mintegy négyötöde a közönség 10 százalékának megszólítását célozza. Bár a fenti dilemma egyben a konferencia alap gondolatával is egybevágott, a későbbi vitában sajnos ez a kérdés kevesebb figyelmet kapott.